

ВИРОБНИЧЕ НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВА ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ БОГДАНІВСЬКОЇ ШКОЛИ В 50–70-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті на основі аналізу спадщини видатного українського педагога І.Ткаченка охарактеризовано, як здійснювалося виробниче навчання старшокласників в Богданівській середній школі.

У 2004 році у виданні, присвяченому 85-річчю від дня народження І.Ткаченка – заслуженого вчителя України, Героя Соціалістичної Праці, кандидата педагогічних наук, С.Ніколаєнко (народний депутат України, голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти) наголосив, що «Іван Гурович увійшов в історію педагогіки як один із ініціаторів поєднання виховання з творчою і активною працею» [3, с. 5]. У цьому ж виданні С.Шабарова (старша донька І.Ткаченка, доцент національного аграрного університету) пише: «Жага до новаторства, бажання якомога краще робити свою справу – ці риси батька дуже швидко зробили його помітною постаттю на педагогічній ниві». Вона також підкреслює, що «особливою гордістю тата було виробниче навчання школярів, прекрасні майстерні, шкільна виробнича бригада» [там само, с. 10–11].

І дійсно в системі трудового виховання учнів Богданівської середньої школи Знаменського району Кіровоградської області, директором якої в 1944–1979 роках був І.Ткаченко, надзвичайно важливе місце посідало виробниче навчання старшокласників.

Воно здійснювалося в тісному взаємозв'язку з викладанням інших дисциплін. Шляхами реалізації зв'язків було наступне: включення в навчальний матеріал дисциплін політехнічного циклу виробничої тематики; складання й розв'язування задач із виробничим змістом; проведення вчителями загальноосвітніх дисциплін виробничих екскурсій та включення матеріалу екскурсій у зміст відповідних уроків; організація спостережень за виробничими об'єктами під час виробничої практики учнів; виконання лабораторно-практичних робіт у шкільних кабінетах та виробничих лабораторіях на устаткуванні, яке використовують на підприємствах народного господарства; виконання лабораторно-практичних робіт і виробничих дослідів безпосередньо в умовах виробництва; організація самостійної роботи учнів з використанням технічної літератури, довідників,

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

розрахункових таблиць тощо [2].

З метою підвищення якості виробничого навчання вчителі застосовували різноманітні типи уроків (підготовчі, уроки засвоєння нових знань, уроки формування практичних умінь та навичок, уроки тренувальних вправ, уроки-семінари, уроки науково-технічної інформації, контрольні-залікові уроки), форми (уроки, кіно-уроки, лабораторно-практичні заняття, виробничі екскурсії, виробнича практика та ін.) і методи навчання (спостереження, метод навчально-технічних досліджень, метод монтажно-демонтажних робіт, метод «технічних дефектів», складання й розв'язування задач із виробничим змістом, розповідь, пояснення, інструктаж, лекція, бесіда, ілюстрації та демонстрації, практичні, лабораторно-практичні та самостійні (практичні, пізнавальні, творчі) роботи, вправи на читання технічних креслень, домашні завдання дослідницького характеру та ін.) [2; 6; 8].

Як бачимо, педагоги використовували як традиційні, так і нові для того часу типи уроків, форми й методи навчання. Наприклад, приблизно раз на чверть проводились уроки-інформації про новітні досягнення науки й техніки. Їх метою була демонстрація учням конкретних досягнень науково-технічного прогресу в сільському господарстві та стимулювання пізнавального інтересу учнів до вивчення нової сільськогосподарської техніки. Для підвищення ефективності таких уроків на засіданнях педагогічної ради школи обговорювалася методика їх підготовки та проведення. Стимулюванню пізнавального інтересу учнів сприяло також застосування методу навчально-технічних досліджень, який передбачав дослідження або експериментальну перевірку учнями певного технічного явища [2, с. 75].

Завдяки чіткій організації трудової підготовки кожен учень у шкільні роки здобував певну сільськогосподарську професію, а після навчання залишався працювати в рідному колгоспі [10, с. 119]. Більш того за ініціативою І.Ткаченка в Богданівській школі вперше в області було відкрито два експериментальні класи, де учнів протягом трьох років навчали професіям. Результатом такого навчання стало те, що школярі разом з атестатом зрілості отримували посвідчення агронома-садовода або столяра певного (в залежності від того, наскільки вони оволоділи професією) розряду [9, с. 120].

Під час організації навчання школярів професіям урахувалися перспективи розвитку колективного господарства. У від-

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

повідності до них, наприклад, додатково до існуючих спеціальностей запроваджено вивчення дівчатами професії «майстер машинного доїння». Окрім того внесено відповідні доповнення до планів профорієнтаційної роботи [2].

Богданівська школа, згадує один із її колишніх учнів С.Николаєнко, на весь Радянський Союз «була відома творчим поєднанням навчального процесу та продуктивної праці, учнівськими виробничими бригадами, шкільним самоуправлінням. Щотижня ми працювали, вивчали технологічні процеси в полі, у цехах, на виробництві. Учні одного класу спеціалізувалися на опануванні секретів механізації сільськогосподарського виробництва, іншого – працювали й виробляли справжню продукцію на місцевій меблевій фабриці. Це потрібно відчувати й уявити наш стан, коли в магазинах обласного центру ми бачили, яким попитом користувалися меблі, зроблені нашими руками. Така активна діяльність давала нові знання, виховувала працелюбність, розширювала кругозір. Школа готувала нас до дорослого життя» [5, с. 8].

Спрямованість школи на підготовку учнів до продуктивної праці – провідна ідея педагогічної концепції І.Ткаченка. Вона, як зазначає А.Бик, «стала визначальною для всіх його науково-педагогічних експериментів, узагальнень та висновків і передбачень» [1, с. 41]. Протягом усього свого життя педагог «відстоював ідею широкомасштабного соціального моделювання сільської школи майбутнього на основі широкого й раннього залучення учнів до продуктивної праці»; вважав, що вона «має посідати чільне місце в усіх компонентах навчально-виховного процесу»; був переконаний, що «без такої праці сільська школа перетворюється на місце загублених можливостей дитинства» [там само, с. 42, 43].

В.Мадзігон та Г.Левченко у статті «І.Г.Ткаченко – фундатор продуктивної педагогіки» наголошують: «Не вживаючи поняття «продуктивне навчання», Іван Гурович у 50–70-х роках ХХ ст. практично розробив основи теорії та запровадив у практику продуктивне навчання, яке в Європі почало розвиватися лише в 90-х роках минулого століття. Навчально-продуктивна діяльність ефективно впливала на морально-ціннісні мотиви й поведінку як учнів, так і вчителів. Співпраця орієнтувала їх на свободу творчості й самопізнання як основу продуктивного навчання, де на перший план виходили інтереси особистості, її гармонійний розвиток і самореалізація» [4, с. 19].

А.Іванко, аналізуючи спадщину педагога, пише: «Багаторічні спостереження за учнями старших класів у процесі навчально-

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

виробничої практики дали можливість І.Г.Ткаченку прийти до висновку, що окремих учнів цікавить передусім різноманітність видів діяльності, зміна трудових операцій, інших – науковий зміст, третіх – звичайний, розмірений порядок. Одних цікавить сам процес праці, інших – її кінцевий результат» [2, с. 66–67].

Усе це намагалися врахувати в Богданівській середній школі та знайти для кожного учня таку роботу, щоб «з усього комплексу виробничих операцій, які він має виконати, принаймні була б хоча б одна, яка відповідала б особливостям його психіки» [7, с. 225].

На це було спрямоване в Богданівській школі не лише виробниче навчання, а й уроки із трудового навчання, гурткова робота, виховні заходи, шкільні традиції тощо. Дослідження досвіду школи І.Ткаченка із цих та інших форм роботи з учнями може бути здійснене в подальших наукових розвідках.

Література:

1. Бик А.С. Продуктивна педагогіка // Спогади про І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – С. 41-44.
2. Іванко А.Б. Освітня діяльність та педагогічна спадщина І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – 188 с.
3. І.Г.Ткаченко: людина, педагог, науковець (3 досвіду роботи відділу освіти Знам'янської районної державної адміністрації). – Знам'янка, 2004. – 43 с.
4. Мадзігон В.М., Левченко Г.Є. І.Г.Ткаченко – фундатор продуктивної педагогіки // Педагогічна спадщина І.Г.Ткаченка в контексті модернізації шкільної системи освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (21–22 травня 2004 року). – Кіровоград: ОІППО імені Василя Сухомлинського, 2005. – С. 18-20.
5. Ніколаєнко С. Зірка першої величини // Спогади про І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – С. 7–10.
6. Педагогічна спадщина І.Г.Ткаченка в контексті модернізації шкільної системи освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (21–22 травня 2004 року). – Кіровоград: ОІППО імені Василя Сухомлинського, 2005. – 272 с.
7. Ткаченко І.Г. Богданівська середня школа імені В.І. Леніна. – К.: Рад. школа, 1975. – 276 с.
8. Ткаченко І.Г. Школа – сільському господарству // Народное образование. – 1972. – №3. – С. 63–67.
9. Федоров М.О. Спогади про педагога // Спогади про І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – С. 120.
10. Федорова Г. Він був учителем від Бога // Спогади про І.Г.Ткаченка. – Кіровоград: ПП «Поліграф-Терція», 2004. – С. 118–119.